

Reserapport från fältarbete i Colombia 27 maj – 27 juni 2008

Hur kan man gottgöra det lidande och de förödande effekter på sociala, ekonomiska och kulturella strukturer som den 50-åriga väpnade konflikten i Colombia har orsakat? Hur ska en nationell politik med avsikt att hela öppna sår och lägga grunden för en fredlig framtid kunna skapas när regeringen och det civila samhället har olika åsikter om hur verkligheten ser ut? Stipendiet som TCO tilldelade mig genom Olof Palmes Minnesfond och ett stipendium från Statstjänstemannaförbundet gjorde det möjligt för mig att bege mig till Colombia för att studera den gottgörelseprocess som nu pågår i landet. Resultatet från detta fältarbete presenteras i min magisteruppsats i statsvetenskap; *How to Repair the Loss of a Future?*¹

Under hösten 2007 gjorde jag praktik på svenska ambassaden i Bogotá där jag arbetade med UD:s årliga rapport om de mänskliga rättigheterna i Colombia och fick möjlighet att fördjupa mig i landets komplexa problematik. Efter avväpningen av paramilitären (AUC – Autodefensas Unidas de Colombia), som officiellt avslutades 2006 då cirka 32 000 paramilitärer hade lämnat in sina vapen, började en gottgörelseprocess ta form som ämnar kompensera förlust och erbjuda hjälp åt paramilitärens offer. Gottgörelse och offrens situation har kommit att bli en mycket kontroversiell fråga och diskuterades intensivt under min tid på ambassaden. Detta fick mig att börja fördjupa mig i den problematik som följer ett fredsavtal och de specifika omständigheter som råder i det colombianska fallet. Det uppmärksammades också under hösten 2007 att bara ett tjugotal av cirka 80 000 brottsrapporteringar som paramilitärens offer gjort handlade om sexuella övergrepp, trots att människorättsorganisationer rapporterar om utbrett våld mot kvinnor inom ramen för den väpnade konflikten. Detta faktum och Colombias demografiska struktur gjorde att jag valde att studera gottgörelseprocessen ut ett så kallat ”intersektionellt perspektiv” som innebär att (makt)strukturer så som genus, etnicitet och klass/”place of residence” tas hänsyn till och blir vägledande i analysen.

Jag hade många bra kontakter från tiden på ambassaden som var mycket värdefulla under fältarbetet som jag utförde under fyra veckors tid i juni 2008. Offrens rättigheter hade också vid denna tid kommit att bli en än mer uppmärksam fråga som klättrat högt upp på den politiska agendan på nationell nivå vilket gjorde att jag fick möjligheten att delta i möten, workshops och föreläsningar om offrens rättigheter och gottgörelse såväl ur ett nationellt perspektiv som lokalt och regionalt.



Offer för den väpnade konflikten har samlats i Barrancabermeja för att informera sig om möjligheter att få kompensation och hjälp från staten.



IMP håller workshop i Soacha om gottgörelseprocessen.

¹ Uppsatsen kan hämtas hem genom denna internetlänk: www.uppsatser.se/uppsats/617f472b2d/

Jag utförde mycket arbete i Bogotá där jag träffade människorättsorganisationer som arbetar för olika grupper och ur olika perspektiv. Colombia har ett aktivt och dynamiskt civilt samhälle och jag träffade många intressanta förkämpar för offrens rättigheter. I huvudstaden fick jag även möjlighet att träffa experter från FN-organisationer och andra stora internationella organisationer. Jag intervjuade också företrädare för statliga myndigheter med mandat att bemöta offrens behov och implementera gottgörelseprogrammen som fortfarande är nya och ännu inte färdigformulerade. På nationell nivå blev det mycket tydligt hur politiskt laddad frågan om offrens rättigheter är. Exempelvis så hävdar det nationella och internationella civila samhället att det är statens *skyldighet* att gottgöra offren medan regeringen står fast vid att gottgörelsen är något som de drivit igenom som en *solidarisk* handling.

Kvinnorätts- och fredsorganisationen *Iniciativa de Mujeres por la Paz* (Kvinnors initiativ för fred – IMP) hade jag kommit i kontakt med under hösten 2007 genom ambassadpraktiken och sedan genom ST (Statstjänstemannaförbundet) som var med och startade upp initiativet som idag är ett nationellt nätverk. IMP kom att bli en central kontakt för min studie och jag är enormt tacksam för deras hjälp och mycket imponerad av deras arbete. Vid tiden då jag anlände till Colombia höll IMP på att genomföra workshops i olika delar av landet som handlade just om gottgörelseprocessen, så med deras hjälp identifierade jag ett antal platser som skulle vara lämpliga för min studie med hänsyn till de ovan nämnda sociala strukturerna.

En av regionerna jag besökte var Santander och staden Barrancabermeja som är känd för sin starka paramilitära närvaro och dess oljefyndigheter som har lett till utbredd korruption och omfattande våld. Kvinnoorganisationen *Organización Feminina Popular* (OFP) berättade ett antal historier om hur de har hotats och skadats av paramilitärer och om hur dessa illegala väpnade grupper har en utbredd social kontroll i de fattigare delarna av staden. OFP:s ledare Yolanda Becerra har blivit hotad till livet och tvingats flytta från Barrancabermeja². Förutom mitt besök hos OFP besökte jag en av IMP:s workshops och ett center där de lokala och regionala myndigheterna som är ansvariga för implementeringen av gottgörelseprogrammen hade samlats för att ge information till offer för våldet som illegala väpnade grupper gjort sig skyldiga till.

Internflyktingproblematiken är omfattande i Colombia på grund av den utdragna konflikten som tvingat miljontals att lämna sina hem för att söka en tryggare tillvaro. Många av dessa flyktingar har begett sig till de större städerna i hopp om att där kunna försörja sig. Söder om Bogotá ligger staden Soacha som har växt explosionsartat och där internflyktingarna utgör en betydande del av befolkningen. IMP utför ett viktigt arbete här genom att knyta ett ständigt växande antal kvinnor till sig som får lära sig om sina rättigheter och sina möjligheter att kräva dem och mobilisera sig. Jag begav mig till Soacha tillsammans med Migdonia och Jeimy från IMP som skulle hålla i en workshop om gottgörelseprocessen. Här fick jag insyn i en hård verklighet där rädslan ständigt är närvarande. Kvinnorna vittnade om hur de flytt sina hem i rurala områden för att undgå mordhot och kidnappningar. Men i Soacha kände dig sig



Ana Teresa Rueda på OFP visar bilderna på tre av organisationens medlemmar som mördats på grund av deras sociala engagemang.

² Yolanda Becerra var i Sverige 2007 för att ta emot Per Anger-priset som tilldelats OFP för deras humanitära och demokratifrämjande insatser. Se: <http://www.levandehistoria.se/projekt/peranger/pristagare2007>

inte heller trygga eftersom de väpnade grupperna är närvarande också här³. Detta faktum har i många fall skrämt offren till tystnad – även om de har möjlighet att få viss ekonomisk hjälp från myndigheter så vågar de inte rapportera de brott de blivit utsatta för eftersom de är rädda för att på så vis återigen bli förföljda och hotade. Det är den omfattande korrruptionen som har lett till att man inte vågar lita på myndigheter och denna problematik är också en av anledningarna till att ingen säkert vet hur många offer som finns i Colombia.

Colombia är ett mycket stort land med landsändar som kan tyckas mer eller mindre avskurna från den nationella politik som utformats i Bogotá. Brist på statlig närvaro i rurala delar av landet är också ett stort problem för många av offren då ingen hjälp finns inom räckhåll och fattigdom gör dem orörliga. Detta förhållande fick mig att söka mig långt söderut för att kunna få en uppfattning om och kunna studera förhållanden på den avlägsna landsbygden. Tillsammans med Jeimy och Andrea på IMP flög jag till Pasto i söder för att därifrån fortsätta ut till Sibundoy och glesbefolkade områden. I detta område är alla väpnade aktörer fortfarande mycket aktiva och jag fick tillfälle att möta ett Colombia som jag inte hade upplevt förut. Trots att det fortfarande pågår en väpnad konflikt i landet så har jag aldrig känt mig osäker i Colombia. Jag har lärt mig var och hur jag bör röra mig och när jag har rest ut på landsbygden har det varit till lugna områden eller med närvaro av FN-organisationer. Men i Sibundoy kände jag hur rädslan och våldet var närvarande på ett påtagligt och närgånget sätt. Den enorma fattigdom och utsatthet som informanter här vittnade om kröp mig inpå skinnet och skakade mig. Jag visste från början att det skulle bli en utmaning och att det kunde bli mentalt jobbigt att studera det ämne jag valt, men jag trodde aldrig jag skulle komma desperationen och hopplösheten så nära som jag gjorde i Sibundoy. Fattigdom, trauman och ett obarmhärtigt våld utgör livsvillkoren för många.



En gata i Sibundoy.



Advokaten Jeimy och psykologen Andrea håller i en workshop i Sibundoy.

För att sammanfatta mina iakttagelser från de olika platser jag besökt och de många personer jag intervjuat (jag gjorde 41 intervjuer) vill jag framhålla hur viktigt organisering och engagemang i det civila samhället är för att offren ska kunna informeras om sina rättigheter och sedan kunna kräva dem. Lågutbildade och bosatta i de rurala områdena har dålig kunskap om vad det innebär att vara (colombiansk) medborgare och hur statens skyldigheter och befogenheter ser ut. Den utbredda korrruptionen är inget nytt fenomen och har underminerat förtroendet för statsapparaten under en längre tid vilket är en ytterligare svårighet för

³ Under en intervju berättade en kvinna bekymrat hur mycket ”skumma människor” rör sig i Soacha och hur de ofta närmar sig ungdomar i försök till rekrytering till de väpnade grupperna och att fattigdomen gör dem till lätta offer för dessa aktörer. I oktober 2008 rapporterades att ungdomar från Soacha hittats i en massgrav i västra delen av landet efter att ha mördats av den colombianska militären och den problematik som min informant talade om drogs fram i ljuset. Läs mer om detta på www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=845756 och <http://www.eltiempo.com/archivo/documento/MAM-3164382> (spanska).

colombianerna att åtnjuta ett substantiellt medborgarskap. Men samtidigt som organisering är av stor vikt och betydelse för offren så innebär det också en fara. Så som fackförbundsmedlemmar och ledare utsatts, och fortfarande utsätts, för hot och mord har också organisationer som kämpar för offrens rättigheter (vilka många gånger överlappar eftersom ett otal fackförbundsmedlemmar är offer för konflikten) utsatts på samma vis. Jag imponerades dock starkt av den glöd och vilja att kämpa för sina rättigheter som de kvinnor som på något sätt var knutna till en organisation och som lärt sig om sina rättigheter uppvisade. De talade inte om den hopplöshet som många känner, utan framhöll istället vad som var fel och hur de ville förändra det. Men tårarna var aldrig långt borta. Den smärta som våldet i Colombia orsakat är ständigt närvarande.

Fattigdom och social marginalisering beror inte endast på den väpnade konflikten. Många gånger är strukturer som genus, klass och etnicitet tätt ihopflätade med de tragedier konflikten skapat. Den långa konflikten har också skapat en våldskultur och viljan att hämnas är stark. Fredsprocessen som enligt regeringen har börjat (dock kan man endast tala om en partiell fredsprocess eftersom inte alla väpnade grupper lagt ner vapnen) har än så länge visat sig vara mycket problematisk med utdragna juridiska processer, utestängande mekanismer och starkt beroende av politisk vilja som ofta tycks stå i nära relation till ekonomiska intressen. Processen drar många både filosofiska och praktiska frågor till sin spets. Hur är det möjligt att gottgöra förlust av liv? Hur ska ett samhälle kunna förlåta och gå vidare? Var ska de ekonomiska resurserna som behövs för compensation tas ifrån? Hur ska kollektiv gottgörelse gå till och hur ska man rekonstruera de sociala och organisatoriska nätverk som skadats?

Gottgörelseprocessen i Colombia står inför enorma utmaningar, såväl ekonomiska som politiska. Hur en fredlig framtid ska kunna skapas återstår att se. Mina erfarenheter från dagens Colombia säger dock att det civila samhället fortsätter att mobilisera sig, och gottgörelseprocessen kommer att fortsätta även om den säkerligen kommer att ändra form flera gånger framöver.



Soachas centrum.